

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ імені В. І. ВЕРНАДСЬКОГО

Удовик Володимир Миколайович

УДК 94:[061.1:342.51(100)]:930.253-043.83-048.67-049.7

**Документальні ресурси меморіальних установ інституту
президентства в сучасному інформаційному просторі: формування, склад
та використання**

27.00.03 – книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня доктора наук із соціальних
комунікацій

Київ – 2024

Дисертацією є кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.
Робота виконана в Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського,
Національна академія наук України.

Науковий консультант: доктор історичних наук, професор,
член-кореспондент НАН України,
директор Інституту біографічних досліджень
Національної бібліотеки України
імені В. І. Вернадського
Попик Володимир Іванович

Офіційні опоненти: доктор наук із соціальних комунікацій,
старший науковий співробітник,
професор кафедри інформаційних комунікацій
Факультету української філології, культури і
мистецтва Київського столичного університету
імені Бориса Грінченка
Григорєвська Олена Вікторівна;

доктор наук із соціальних комунікацій, професор,
професор кафедри інформаційної діяльності та медіа-
комунікацій
Національного університету «Одеська політехніка»
Шевченко Олена Василівна;

доктор наук із соціальних комунікацій,
старший науковий співробітник,
керівник Національної юридичної бібліотеки
Національної бібліотеки України
імені В. І. Вернадського
Половинчак Юлія Миколаївна

Захист відбудеться « 17 » грудня 2024 р. об 12.00 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.165.01 із захисту дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора (кандидата) наук у Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського за адресою: 03039, м. Київ, Голосіївський просп., 3.

Автореферат розісланий «   » листопада 2024 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради,
доктор політичних наук

М.Б. Закіров

Загальна характеристика роботи

Актуальність теми обумовлена тим, що інститут президентства відіграє важливу роль у політичному житті кожної країни, особливо – у вирішальні моменти державотворення, у кризові часи, коли вирішується доля існування держави чи обирається шлях її подальшого розвитку. Впливовість цієї інституції залежить переважно від лідерських і харизматичних якостей особистості президента та від історичних обставин, які припали на період його повноважень. Це поняття дуже широке, хоча за юридичними визначеннями інститут має конституційно-правову природу, а суть інституту президентства розглядається як система норм, спрямованих на регулювання процесу виборів президента, його повноважень і функціональних обов'язків і всі інші аспекти виконання ним владних повноважень, які засновані на конституційних нормах, що регулюють функціонування президентської влади. Під меморіальними установами інституту президентства в пропонованому дослідженні розуміємо президентські бібліотеки, архіви та музеї, іменні фонди, які акумулюють архівні документи та матеріали, бібліотечні фонди, електронні мережеві ресурси, музейні предмети, пов'язані з виконанням президентами своїх повноважень. Документальні фонди цих установ є джерелом висвітлення реалізації повноважень президентів. Але їх заснування та функціонування має низку специфічних особливостей, які доцільно вивчати українським дослідникам, оскільки інститут президентства в Україні дуже молодий, а забезпечення уваги до нього та актуалізація інформаційного простору під час реалізації президентських повноважень має постійний характер.

Тому для історії країни, її демократичного та цивілізаційного розвитку актуальним залишається виділення меморіальних фондів цієї інституції на фоні інших державних органів, дослідження досвіду функціонування президентської вертикалі, вивчення можливостей подолання актуальних викликів для запобігання повторенню помилок наступниками. Для повноти картини діяльності інституту президентства замало вивчення лише офіційних документів, підписаних президентом чи продюкованих його офісом або адміністрацією, варто дослідити історичні передумови політичних процесів, дипломатичні кроки інших країн, життєві обставини президента та його сім'ї, його думки та візії перетворення країни. Важливими є вивчення політичної та соціокультурної реакції українського суспільства на його діяльність та як на політичну особистість, а також зовнішні відгуки та оцінки колег і сучасників історичних подій. Для цього дослідникам потрібно вивчити всю джерельну базу в комплексі: архівні документи, друковані офіційні та неофіційні джерела (зокрема і спогади самого президента та його оточення), інформацію з масмедіа тощо, врахувати всі документальні згадки про президентське правління певного президента.

В Україні з початку незалежності сформувалася традиція збереження документальних ресурсів президентської влади в документальних колекціях у різноманітних установах, зокрема в центральних державних та регіональних архівах, у спеціалізованій документальній колекції Фонду Президентів України

(далі – ФПУ), який створений при Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського, а також у приватних колекціях, які містять документи особового характеру, листування, щоденники, речі, що не лише доповнюють, а й інколи становлять основу як об'єктивного, так і суб'єктивного бачення історичних процесів, але вони зберігаються в приватних зібраннях і тому випадають з уваги державних органів.

На відміну від України в інших державах світу організація формування, збереження та використання документальної спадщини інституту президентства з культурно-просвітницькою метою організована більш системно та перебуває під увагою державних органів, дослідницького середовища і громадських інститутів, з урахуванням особливостей політичного устрою та історичних традицій. Тому вивчення зарубіжного досвіду залишається не лише актуальним, а й стає підґрунтям для зміни державної політики щодо документальної спадщини президентської влади як єдиного комплексу історичних документів, формування суспільної думки – з повагою до державницьких інституцій незалежно від особистостей політичних лідерів, і створення фактологічного масиву інформації та джерельної бази для дослідницьких проєктів.

Розкриття складу і змісту наявних документальних ресурсів та форм організації документальної спадщини в меморіальних інституціях є поширеним і важливим способом відображення процесу та дає дослідникам багатий матеріал для розуміння специфіки президентської влади в різних країнах. Документальне забезпечення її зберігання та популяризації має значну перспективу для впровадження в Україні. Тому актуальність цього питання для розвитку соціальних комунікацій загалом та інших наукових галузей є, на нашу думку, безсумнівною.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами: дослідження виконувалось у рамках науково-дослідних робіт Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського за темами: «Інформаційно-аналітичний чинник подолання кризових явищ в українському суспільстві» (2013–2015 рр., державний реєстраційний номер РК 0212U001078), «Шляхи підвищення ефективності функціонування соціальних комунікацій в умовах посилення глобальних інформаційних впливів» (2016–2018 рр., державний реєстраційний номер 0219U000543), «Бібліотеки у формуванні інформаційного ресурсу стратегічних комунікацій українського суспільства» (2019–2021 рр., державний реєстраційний номер 0222U002426), «Інформаційно-аналітичний чинник подолання кризових явищ в українському суспільстві» (2022–2024 рр., державний реєстраційний номер 0212U001078), «Інноваційні бібліотечні наукові ресурси та сервіси у розвитку дослідницької інфраструктури» (2023 р., державний реєстраційний номер 0223U002676).

Метою дослідження є вивчити та узагальнити світовий досвід організації і напрямів діяльності меморіальних установ інституту президентства у країнах світу щодо формування та популяризації президентської документальної

спадщини з акцентуванням на можливості зіставлення з українським досвідом та перспективами його розвитку.

Для досягнення цієї мети поставлено **такі дослідницькі завдання:**

– розглянути історіографію досліджень та функціонування меморіальних установ інституту президентства, систематизувати і класифікувати історіографічні джерела;

– з'ясувати специфіку джерельної бази дослідження інституту президентства та визначення змісту документальних фондів меморіальних установ;

– проаналізувати зарубіжний досвід у галузі створення меморіальних установ та поповнення їх документальними фондами, передусім США, які мають значну традиційну основу, досвід створення меморіальних закладів та дослідження зазначеної проблематики;

– дослідити специфіку створення основних меморіальних установ світу, профілів комплектування джерел, збирання документів президентської влади в окремих інституціях, встановити характер їхньої джерельної інформації;

– з'ясувати форми організації, формування та особливості функціонування президентських бібліотек, музеїв, фондів у різних політичних системах і дослідити традиції у регіонах світу;

– визначити вплив іміджу президента на процес збереження його документальної спадщини як окремої структурної колекції, її розвитку та популяризації серед різних груп користувачів;

– оцінити повноту відображення в електронному інформаційному просторі наявних ресурсів та перспективи реалізації проєктів «усної історії»;

– висвітлити новітні підходи до застосування соціокомунікативних методів щодо зв'язку президентських меморіальних установ із суспільним запитом на формування і розвиток національних наративів, патріотичне виховання та організацію просвітницької діяльності щодо поширення знань про президентську владу, її історію як окремого складника, так і загалом у рамках історії державності;

– проаналізувати унікальну структуру аналогу президентської бібліотеки – Фонду Президентів України в Україні та розробити перспективну модель модернізації діяльності ФПУ НБУВ.

Хронологічні рамки дослідження охоплюють період від виникнення першої меморіальної структури документальної спадщини інституту президентства в 1916 р. у США до теперішнього часу.

Об'єктом дослідження є документальна спадщина інституту президентства, представлена в президентських бібліотеках, музеях, фондах та у світовій мережі «Інтернет».

Предмет дослідження – історія створення меморіальних установ, специфіка формування документальних колекцій, використання і введення у сучасний науковий та інформаційний простір різноманітних ресурсів з проблематики інституту президентства.

Методологія дослідження, враховуючи специфіку об'єкта, такого явища в політичному житті і державному будівництві як інститут президентства, спирається на аналіз документальних комплексів президентської влади та вивчення досвіду різних країн, зокрема України. Як головні використано системний та соціокомунікаційний підходи, що дало змогу дослідити діяльність президентських меморіальних установ, означити їх специфіку та з'ясувати вплив на формування стратегічних комунікацій. Аналіз особливостей організації цих установ у різних країнах, за різних політичних систем та у різні проміжки часу здійснювався на принципах історизму, наукової об'єктивності та системності. У дослідженні використано основні загальнонаукові методи, зокрема структурно-функціональний метод аналізу масивів документальних ресурсів, порівняльний, проблемно-тематичний, хронологічний та описовий. А також методи контент-аналізу, періодизації, систематизації, статистичного і типологічного аналізу, класифікації документів за походженням і змістом із залученням інших методів галузі соціальних комунікацій.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у дослідженні історії формування, специфіки представлення в інформаційному просторі, складу і змісту документальних ресурсів меморіальних установ інституту президентства як суб'єкта вищих владних повноважень у різноманітних історичних реаліях на засадах бібліотекознавчого та документознавчого аналізу, визначенні напрямів просвітницької та популяризаторської діяльності.

Нові результати дослідження:

– вперше в українському та зарубіжному науковому дискурсі зроблена панорамна картина діяльності президентських меморіальних установ (автором нараховано 94 інституції) у різних країнах світу, проаналізовано їхнє представлення в інформаційному просторі шляхом висвітлення власних документальних ресурсів через інтернет-представництва та відгуки на діяльність у ЗМІ, а також наведено аргументи на користь зміни усталеної думки щодо президентської бібліотеки як суто американського явища;

– комплексно представлено джерельну базу дослідження проблематики інституту президентства, зокрема документальні фонди меморіальних колекцій, бази даних, мережеві електронні ресурси, мультимедійні ресурси;

– розглянуто найважливіші аспекти комплексів документальних джерел президентських бібліотек і музеїв, що розкривають особистість президентів, передусім авторські праці та звернення президентів, їхні промови як основний інструмент спілкування із суспільством;

– здійснено класифікацію меморіальних установ за типом та видовим складом документів, а також висвітлено особливості формування та збереження спеціалізованих документальних колекцій президентської влади, виокремлено спільні риси;

– до наукового обігу залучено новий фактологічний матеріал щодо меморіальних установ, зокрема з діяльності президентських бібліотек, музеїв, фондів та інших інституцій та поширення знань про їхню діяльність і методи роботи;

- виконано порівняльний аналіз різноманітних форм організації документальних колекцій президентської влади у різних країнах світу;
- запропоновано модель та визначено рекомендації для подальшої модернізації діяльності ФПУ, дослідження джерельних комплексів, розширення напрямів з використанням успішних практик, новітніх технологій та видів популяризації колекційного фонду.

Уточнено:

- історіографічні аспекти зарубіжного бібліотекознавства, архівознавства та музеєзнавства щодо концепцій створення, формуванні фондів і документальних спеціалізованих колекцій інституту президентства та перспективи їх розвитку;
- джерельну базу документальних ресурсів з проблематики інституту президентства в архівних установах України.

Набули подальшого розвитку:

- засади використання загальнонаукових методів та технології поширення інформації про інститут президентства і документальної підтримки влади в різних країнах, а також засоби підвищення популяризації цієї інституції як вищого державного органу незалежно від постатей самих президентів;
- наукове осмислення характеру впливу політичного устрою, історичних та політичних традицій, іміджу політичного лідера на розвиток меморіалізації президентської влади.

Теоретичне значення дисертації полягає у розкритті історії створення та специфіки функціонування меморіальних бібліотечних, музейних та архівних колекцій інституту президентства у різних країнах світу. Розглянуто специфічні особливості формування документальної спадщини в діяльності інституту президентства, що складається з багатьох архівних документів, бібліотечних фондів та музейних предметів, бібліографічних джерел, електронних ресурсів, які у сукупності дають змогу встановити найбільш повну картину загального і специфічного у розвитку інституту президентства, отримати уявлення про особистість президентів, суспільно-політичний період перебування на посаді, багатогранну діяльність, пов'язану з різними сферами життя держави, а також політичний та соціокультурний аспект президентської влади та її популяризації. Це становить багатий матеріал для формування і розвитку інтегрованих бібліотечних колекцій, представлення в інформаційному просторі, вивчення різних аспектів соціальної комунікації, зокрема з позицій бібліотекознавства, книгознавства, бібліографознавства.

Практичне значення одержаних результатів. Виявлено здобутки і вузькі місця в опрацюванні теми, висунуто пропозиції та рекомендації, що націлюють дослідників на подальшу розробку нових проблем, висвітлення та документального забезпечення дослідження інституту президентства, розширення джерельної бази. Результати дослідження використовуються при розробці науково-дослідних тем, які виконуються Фондом Президентів України у Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського, а також у підготовці оновленої стратегії розвитку Фонду Президентів України. Висновки

та новий фактичний матеріал можуть бути використані в процесі розвитку спеціалізованих колекцій з проблематики вищої державної влади, а також при викладанні курсів з історії формування колекцій у бібліотечному фондознавстві та документознавстві, а також історії державності та права України, політології у закладах вищої та середньої освіти, а також для написання узагальнюючих і спеціальних праць з історії президентської влади у країнах світу.

Особистий внесок здобувача. Робота є самостійно виконаним дослідженням і всі результати належать здобувачу особисто.

Апробація результатів дисертації. Основні положення та результати дослідження оприлюднено на Міжнародній науковій конференції «Інноваційна модель наукової бібліотеки XXI століття» (Київ, 9–10 жовтня 2012 р.), Міжнародному науковому конгресі «Інформаційне суспільство в Україні (Київ, 29 жовтня 2013 р.), Міжнародній науковій конференції «Адаптація завдань і функцій наукової бібліотеки до вимог розвитку цифрових інформаційних ресурсів» (Київ, 8–11 жовтня 2013 р.), науковій конференції «Інститут президента України в системі державної влади України» (Київ, 17 січня 2014 р.), Міжнародній науковій конференції «Місце і роль бібліотек у формуванні національного інформаційного простору» (Київ, 21–23 жовтня 2014 р.), Всеукраїнській науково-практичній конференції «Бібліотека XXI століття: перспективи та інновації» (Київ, 23 квітня 2015 р.), XXIII Всеукраїнській науково-практичній конференції «Короленківські читання 2020» «Бібліотеки, архіви, музеї: історичний досвід та актуальні тенденції розвитку» (Харків, 22–23 жовтня 2020 р.), Всеукраїнській науковій конференції «Перші тюркологічні читання», присвяченій 150-річчю від народження Агатангела Кримського (Київ, 5 лютого 2021 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Україна: історія, культура, ідентичність» до 30-ї річниці Незалежності України (Одеса, 19-20 серпня 2021 р.), Міжнародній науковій конференції «Бібліотека. Наука. Комунікація. Від управління ресурсами – до управління знаннями» (Київ, 5–7 жовтня 2021 р.), XXIV Міжнародній науково-практичній конференції «Короленківські читання 2021» (Харків, 21–22 жовтня 2021 р.), науковому семінарі (вебінар) «Азербайджан у минулому та сучасності», проведеному з нагоди 30-річчя встановлення дипломатичних відносин між Україною та Азербайджанською Республікою (Київ, 10 лютого 2022 р.), XXV Всеукраїнській дистантній науково-практичній конференції «Короленківські читання 2022» (Харків, 26–27 жовтня 2022 р.), Міжнародній науковій конференції «Бібліотека. Наука. Комунікація. Актуальні питання збереження та інноваційного розвитку наукових бібліотек» (Київ, 3–5 жовтня 2023 р.), XVII Міжнародній науково-практичній конференції «Умови економічного зростання в країнах з ринковою економікою» (Переяслав, 25–26 квітня 2024 р.).

Публікації. Основні результати дослідження висвітлено в 42 публікаціях, серед яких 3 розділи в колективних монографіях, 23 одноосібних статті, 1 стаття у співавторстві (авторський внесок 75 %), опубліковані в наукових фахових виданнях України, у тому числі у виданнях, включених до міжнародних наукометричних баз Scopus, Web of Science та у закордонних

наукових періодичних виданнях; 12 – у збірниках матеріалів міжнародних і всеукраїнських наукових, науково-практичних конференцій, і 3 публікації, які додатково відображають наукові результати дослідження.

Структура і обсяг дисертації підпорядковані меті та дослідницьким завданням, зорієнтовані на цілісне висвітлення обраної проблеми, узгоджені з об'єктом і предметом дослідження. Дисертаційна робота складається з анотації (українською і англійською мовами) зі списком публікацій, переліку умовних скорочень, вступу, шести розділів (18 підрозділів), висновків, додатків, до яких включено список публікацій за темою дисертації та відомості про апробацію результатів дисертації. Повний обсяг дисертації – 434 сторінки (20,48 авт. арк.), основний текст викладений на 339 сторінці (16,43 авт. арк.). Список використаних джерел та літератури містить 477 найменування.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, сформульовано мету, завдання, наукову новизну та описано структуру монографії.

У першому розділі «**Історіографія та джерельна база**», що складається з трьох підрозділів, висвітлено історіографію вивчення меморіальних колекцій президентської документальної спадщини, джерельну базу та методологію дослідження.

У підрозділі 1.1 «*Наукові дослідження спеціалізованих документальних колекцій президентської спадщини*» проаналізовано наукову літературу, у якій піднімалася проблематика меморіальних президентських установ. Наукові дослідження меморіальних президентських колекцій та установ можна поділити на три групи: перша, найбільша як за обсягом, так і за хронологічними межами, – власне американська історіографія системи президентських бібліотек; друга – дослідження бібліотекознавців, архівістів, істориків та інших фахівців з різних країн світу з метою вивчення американського досвіду для впровадження в практику власних інституцій; третя – наукові розвідки та популяризаторські публікації про власну практику функціонування президентських музеїв, архівів та бібліотек у різних країнах світу.

З'ясовано, що найдокладніше висвітлено американську традицію президентських бібліотек, адже її історія нараховує понад сотню років і вона стала об'єктом дослідження не однієї сотні науковців з різних галузей знань. Проте найбільше уваги американських дослідників приділено федеральній президентській бібліотечній системі (Б. Хафбауер, Ф. Блоуїн, Л. Кокран та ін.) і тон досліджень задавали саме співробітники цих установ (Дж. О'Ніл, Р. Грінвелл та ін.), передусім головні архівісти Національного управління архівів і документації США (NARA) (Р. Коннор, Д. Вілсон, Ш. Фосетт та ін.). Приватні президентські бібліотеки та музеї США розглядались у контексті представлення історичних документів або туристичної привабливості. Американський досвід став об'єктом для вивчення фахівцями всього світу з метою використання під час формування національних закладів чи теоретичних

напрацювань перспективних проєктів заснування спеціалізованих президентських документальних колекцій.

Увага американських дослідників до президентських бібліотек мала кілька хвиль: на початку 1970-х; з 1991–1994 рр.; з 2002–2006 рр. Кульмінацією став спеціальний випуск на цю тему офіційного видання Національної ради з публічної історії «The Public Historian», що вважається флагманським журналом у галузі публічної історії в США та багатьох інших країнах. Із 2010 р. знову почастішали згадки про президентські бібліотеки на сторінках фахових видань. Варто зазначити, що президентські бібліотеки розглядалися різними фахівцями в контексті: вивчення архівної, бібліотечної та музейної справи в США; взаємовідносин президентської влади з архівними інституціями у питаннях права власності на документи; прийняття нормативно-правових актів з цієї проблематики; розгляду бюджетної політики щодо фінансування діяльності президентських бібліотек тощо.

Порівняльний аналіз кількох меморіальних президентських закладів, що функціонують у різних політичних системах та куточках світу, їхнього інституційного профілю чи методології основних напрямів розвитку стає об'єктом багатьох дослідників, які або пов'язані з такими установами, або які вивчають їхню діяльність. Зокрема, обмін досвідом функціонування президентських документальних колекцій у США та Німеччини відбувся на конференції «Доступ – Презентація – Пам'ять: Американські президентські бібліотеки та меморіальні фонди німецьких політиків» (вересень 2004 р., Інститут німецької історії у Вашингтоні, США). Різноманітні унікальні інституційні моделі президентських меморіальних установ розглядалися на міжнародній конференції «Збереження пам'яті про президентство» (жовтень 2012 р., Варшава), проведеної за ініціативи та підтримки Фонду Інституту Леха Валенси й Адміністрації Президента Б. Коморовського

З розвитком інституту президентства в країнах Центрально-Східної Європи, Азії та Африки, а також на території колишнього СРСР відбувалось і становлення організації збереження документальних ресурсів та інформаційно-бібліографічного й аналітичного забезпечення інституту президентства. У багатьох країнах були створені (часто на основі урядових бібліотек) президентські бібліотеки, музеї чи окремі колекції, які займалися президентською проблематикою. На початковому етапі дослідники і фахівці цих установ вивчали зарубіжний досвід (М. Ахмедов, З. Ісмайлов, Я. Чепуренко, Н. Стрішенець, Л. Левченко та ін.) з метою пошуку оптимальної моделі своєї діяльності та формування бібліотечних ресурсів з визначених напрямів (Л. Галаган, С. Польовик та ін.). Пізніше вони стали розкривати власні фонди, ділитися досвідом процесу інформатизації та введення в суспільний і науковий обіг власної бібліотечно-інформаційної продукції.

У підрозділі 1.2 «Джерельна база дослідження» розкрито джерельну базу цього дослідження, що ґрунтується насамперед на електронних ресурсах, оскільки вивчення зарубіжного досвіду потребує охоплення великого масиву інформаційних ресурсів іноземного походження. Зокрема, це ресурси, які

висвітлюють діяльність спеціалізованих установ із президентськими документальними колекціями: вебсайти цих установ та приватних фондів, що забезпечують їх роботу; світові та місцеві ЗМІ, які розміщують матеріали, не лише про просвітницькі заходи, а й інтерв'ю з очільниками президентських бібліотек, музеїв тощо.

Під час проведення дослідження було вивчено вебсайти 94 президентських бібліотек, музеїв, фондів та інших інституцій у 26 країнах світу (Додаток 2). Усі вони різняться доступним інтерфейсом, описом діяльності, наповненням документальними ресурсами і презентацією виставкової та просвітницької діяльності, а також періодичністю оновлення інформації. Проте майже всі презентують біографію президента, актуальні заходи та діючі виставки з фотогалереєю частини музейної колекції та галереєю фото- і відеоматеріалів з політичного життя глави держави. Частина президентських бібліотек та музеїв, а президентські бібліотеки США у повному обсязі, надають доступ до своїх планів та звітів діяльності в рамках відкритої та прозорої політики. Звітна документація дає змогу не лише вивчити напрями діяльності, отримати статистичну інформацію, а й простежити тенденції розвитку чи провалів певних проєктів.

Згадки про президентські документальні установи на сторінках ЗМІ, переважно, стосуються заходів щодо відкриття закладу, відвідування видатними особами, зокрема іншими чи діючими президентами, призначення нових керівників або ювілею самого президента. Ці матеріали розкривають також деталі діяльності, частково висвітлюють документальні фонди, вказують на тенденції розвитку окремих проєктів та слугують засобами популяризації як постаті президента, його документальної спадщини, так і залучення додаткових користувачів до відвідування установ.

До джерельної бази дослідження можна віднести джерела суб'єктивного характеру автора цього дослідження, а саме – безпосередній огляд, спілкування зі співробітниками та напрямами діяльності Музею Першого президента Республіки Казахстан, Президентської бібліотеки Азербайджанської республіки, Президентської бібліотеки Республіки Білорусь.

Підрозділ 1.3. *«Методологічні засади дослідження президентської меморіальної документальної спадщини»* містить інформацію про методологію дослідження, що ґрунтується на поєднанні загальнонаукових, спеціально-історичних і методів соціальних комунікацій, а також методів суміжних наук як допоміжних, зокрема методологічних принципів (історизму, об'єктивності, функціональності та термінології) та підходів (системний, соціокомунікативний), емпіричних методів дослідження та методів теоретичного пізнання (аналіз, синтез, узагальнення тощо). Також застосовано методи: проблемно-тематичний, порівняльний, хронологічний, метод періодизації, біографічний, статистичний та інші, включаючи типологічний аналіз та класифікацію документів за походженням і змістом, із залученням методів бібліотекознавства, документознавства, архівознавства тощо.

Другий розділ – **«Видова класифікація форм організації збереження та джерел формування документальної спадщини інституту президентства»** – складається з трьох підрозділів, містить систематизацію меморіальних президентських установ у світі та комплексу джерел для дослідження інституту президентства.

У підрозділі 2.1 *«Класифікація, типологія та специфіка президентських документальних колекцій»* за результатами вивчення понад 90 президентських меморіальних установ висвітлено авторську класифікацію меморіальних документальних установ у країнах світу за організаційною структурою (окремі установи чи єдина у рамках однієї країни), формою (бібліотека, музей, архів, науково-дослідний інститут), підпорядкуванням (державні, комунальні, приватні чи мішана форма), видами накопичених ресурсів (повний комплекс архівних, бібліотечних документів та матеріалів, музейних артефактів тощо чи поєднання лише окремих видів документів) та їхнім публічним доступом в інформаційному просторі шляхом представлення у світовій мережі (скановані копії офіційних документів, фото- та відеоматеріали з політичної діяльності президентів, повнотекстова база виступів президентів у ЗМІ, бібліографія авторських видань президентів та наукових досліджень, фотогалереї музейних предметів, запрошення на висвітлення функціонування президентських документальних колекцій та проведення заходів у національних та зарубіжних ЗМІ, цифрові проєкти організації визначних подій в історії держави або пов'язаних з періодом правління чи особисто президентом), видами діяльності установи (накопичення та збереження документальних ресурсів, популяризація особистості президента чи певних його досягнень, висвітлення історичних періодів розвитку державності чи окремих політичних партій, дослідження політичної спадщини президентів, актуалізація наукових досліджень інституту президентства, аналітико-прогностична діяльність президентських установ, освітня діяльність для пропагування демократичних цінностей та історії президентства і країни серед молоді та юного покоління, підтримки здібної молоді).

У підрозділі 2.2 *«Групи джерел як бази для формування документальної спадщини та дослідження інституту президентства»* розглянуто різні види джерел та інформаційних ресурсів, які можуть залучати дослідники для системного вивчення інституту президентства. На нашу думку, весь масив наявної джерельної бази можна поділити на п'ять груп: нормативно-правові документи, згідно з якими президент виконує свої повноваження і які визначають його права та обов'язки, а також усі офіційні документи, що створюються під час діяльності президентів та їхніх адміністрацій, включаючи укази, розпорядження, листування тощо; ресурси прямої мови президентів, видання президентів України і публікації президентської вертикалі влади (політичні декларації, заяви, звернення президентів до нації, послання президента до парламенту, інтерв'ю, промови й виступи), а також офіційні інтернет-портали президентів, офіційні сторінки у соціальних мережах, власні вебсайти; аналітичні та інформаційні матеріали різноманітних установ і

організацій, які проводять моніторинг та аналізують діяльність президентської влади; статистичні дані та соціологічні дослідження провідних соціологічних установ, а також дані виборчих комісій про кандидатів у президенти, хід виборчої кампанії та її результати; архівні документи та матеріали, які становлять найбільший масив джерельної бази офіційної діяльності президента, його адміністрації та президентської вертикалі влади.

Офіційна нормативно-правова документація, хоча і є важливим елементом системи документальної спадщини інституту президентства, проте залишається лише зовнішньою оболонкою, юридичним бар'єром, прикриваючи внутрішню картину прийняття політичних рішень. І лише в комплексі з іншими документальними ресурсами дослідники можуть відновити політичні процеси та з'ясувати їхні причини та сутність.

З'ясовано, що публічні промови першої особи в державі залишаються головним засобом комунікації між владою та суспільством. Як показує досвід США та України, чим переконливіше президент звертається до нації, чим частіше він виходить на трибуну, при цьому пояснюючи своє бачення розвитку політичної ситуації та перспективи в майбутньому, тим більше зростає його підтримка серед виборців. Публічні промови різняться за змістом, формою викладу, аудиторією та метою виступу. Враховуючи велику роль основних публічних виступів президента країни й вплив їх на розвиток внутрішньої ситуації та на процеси міжнародного масштабу, питання збереження їх мультимедійними засобами та записаними посередництвом ЗМІ, а також забезпечення доступу до цих записів і розроблення відповідного пошукового апарату стає головним пріоритетом спеціалізованих документальних фондів, таких як президентські бібліотеки в США, ЄС, Україні та ін. Варто відзначити, позитивний ефект від щоденних звернень-звітів Президента України В. Зеленського у перші роки широкомасштабного вторгнення для інформаційного простору та політичної стабільності зокрема.

У підрозділі 2.3 *«Авторські роботи президентів як джерела дослідження президентської влади»* виокремлено такий вид джерел вивчення інституту президентства як авторські видання самих президентів, які, на нашу думку, не лише викликають суспільний та фаховий інтерес, а й розкривають багато подробиць політичних процесів та щодо прийняття багатьох державницьких рішень. Цитованість таких видань часто перевищує цитованість робіт багатьох дослідників президентської влади і не лише всередині країни, а й за кордоном. Авторські видання президентів умовно можна поділити на три групи: випущені до вступу на найвищу державну посаду, під час правління та видані після звільнення з керівної посади. За жанровою специфікою авторські праці президентів бувають надзвичайно різноманітні: автобіографії, політичні есе, мемуари, діалоги, романи і навіть книги з дитячого жанру. Одними і тими ж президентами можуть бути в різні часи опубліковані різноманітні за формою та тематикою книги. Слід зазначити, що більшість авторських робіт президентів багатьох країн критикують ЗМІ та опозиція, звинувачуючи не лише в плагіаті, а й у розкритті багатьох пікантних подробиць особистого життя політичних та

громадських діячів. Але найбільш популярними серед простих громадян є саме мемуари президентів, з яких читачі можуть дізнатися не лише про подробиці особистого життя вищих посадових осіб, а й про причини багатьох політичних рішень, а також відчутти причетність до таємниць державної політики, хоч і в минулому часі.

У третьому розділі – **«Документально-бібліотечні зібрання президентської проблематики на американському континенті»**, що складається з двох підрозділів, висвітлено діяльність президентських бібліотек і музеїв у США та деяких країнах Латинської Америки, а також функціонування громадських, державних дослідницьких центрів у процесі інформаційно-дослідного забезпечення діяльності інституту президентства.

У підрозділі 3.1 *«Президентські бібліотеки, музеї та архіви США: специфіка створення та діяльності»* проаналізовано історію створення, перспективи розвитку та успішні практики діяльності системи президентських бібліотек під орудою Національного управління архівів і документації США (далі – NARA), а також приватних президентських бібліотек і музеїв США та країн Латинської Америки. Президентські бібліотеки-музеї США являють собою комплекс державних та приватних архівних, музейних і бібліотечних фондів. При цьому архівний складник цих закладів домінує за обсягом ресурсів, але музейний і бібліотечний націлені на реалізацію соціокомунікативної функції, тобто розкриття власних інформаційних ресурсів та популяризацію постаті президента крізь призму виставкової та освітньої діяльності. Через розпорошеність американських президентських меморіальних установ по всій країні вони залучені до туристичної інфраструктури як історико-культурні об'єкти.

У цих президентських бібліотеках на сьогодні зберігається понад 600 млн сторінок друкованих матеріалів, близько 20 млн фотографій, понад 20 млн футів кіноплівки, майже 100 тис. годин аудіо- та відеозаписів, а також понад 500 ТБ електронних даних і близько 750 тис. музейних експонатів. Основою фондів у кожній бібліотеці є матеріали, створені президентом та його апаратом під час виконання конституційних обов'язків. Серед музейних об'єктів присутні сімейні реліквії, предмети, зібрані президентом та його родиною, пам'ятні речі передвиборчої кампанії, нагороди та численні подарунки президенту від американських громадян та іноземних високопоставлених осіб. Інший масив фондів – це особові документи та історичні матеріали, подаровані особами, пов'язаними з президентом. Серед цих осіб можуть бути урядовці, представники іноземних держав, соратники з політичних партій, члени родини та особисті друзі президента. Третя частина матеріалів стосується періоду життєвого та політичного шляху президентів до та після перебування на найвищій державній посаді. Наприклад, колекції документів, пов'язані з перебуванням Ф. Рузвельта на посаді губернатора Нью-Йорка, чи з військовою кар'єрою Д. Ейзенхауера тощо.

Кожна президентська бібліотека має свої особливості науково-просвітницької діяльності, але все ж можна визначити типові види робіт:

формування тематичних баз даних; організація просвітницьких заходів: форуми, семінари, лекції тощо; книжкові та музейні виставки; підготовка навчальних матеріалів; педагогічні майстерні.

Оскільки найбільше дослідницьких робіт стосуються історії формування та будівництва, нормативно-правового поля та доступу до архівних документів у президентських бібліотеках США, то ми зосередилися на питаннях складу документів та інформаційних ресурсів, засобах їх популяризації з проєкцією на формування у суспільній думці поваги до державного інституту незалежно від особи президента. Це, зокрема, освітні програми та виставкова діяльність президентських бібліотек, їхні наукові та дослідницькі проєкти.

Один із напрямів діяльності президентських бібліотек із формування фондів і доповнення матеріалів, які висвітлювали життя президента та період його повноважень – це створення ресурсів «усної історії». І попри їх суб'єктивний характер, ці ресурси є важливим складником усієї документальної спадщини інституту президентства. Реалізація проєктів усної історії відбулась у більшості президентських бібліотек, але публічний доступ до цих ресурсів через інтернет надають не всі – починаючи з Президентської бібліотеки та музею Рональда Рейгана наступні бібліотеки не виставляють стенограми інтерв'ю в рамках програм «усної історії» через обмеження авторського права на ці матеріали, а також через зменшення фінансування таких проєктів чи переорієнтацію їх на університетські дослідницькі центри. Найбільший доступ надає Президентська бібліотека Д. Кеннеді, а Бібліотека Р. Ніксона надає доступ також і до відеоматеріалів усної історії. Але навіть за обмеженого доступу до матеріалів усної історії в президентських бібліотеках США вони цінні як додаткове, а іноді й єдине джерело історичної інформації для дослідників, які не можуть потрапити безпосередньо до бібліотеки.

Треба зазначити, що за понад 80-річну історію президентських бібліотек у США не вщухають дискусії з приводу доцільності існування саме такої системи президентських бібліотек – децентралізоване зберігання архівних, бібліотечних та музейних фондів по кожному окремому президентові США. Як позитивні сторони фахівці називають сприяння децентралізації розвитку приватно-державного партнерства, співпрацю з місцевими університетами тощо. Так, президентські бібліотеки одними з перших серед публічних архівних і бібліотечних установ почали створювати інтернет-портали та наповнювати їх інформаційними ресурсами. Президентська бібліотека Г. Трумена вперше залучила молодь до своїх навчальних заходів, створивши освітні програми на постійній основі. Президентські бібліотеки Кеннеді, Рузвельта та Форда започаткували дистанційний доступ до цифрових та електронних колекцій. Критичні зауваження стосуються географічної розпорошеності президентських бібліотек, що ускладнює порівняльний аналіз різних президентських адміністрацій, вплив экс-президентів на прийняття законодавства щодо президентських бібліотек, призначення посадовців від NARA та на терміни надання відкритого доступу до президентських документів. Американський історик А. Кларк зазначає, що після зниження уваги до постаті експрезидента,

великі площі президентських бібліотек перетворюються на «пусті гробниці», які потребують все більше федеральних коштів на своє утримання, але використовуються ці приміщення президентськими приватними фондами для популяризації відповідного президента, не завжди з об'єктивної точки зору та історичної дійсності. Наприклад, згідно зі статистичними даними аналітичних служб Конгресу, у перший рік роботи президентської бібліотеки її в середньому відвідують близько 300 000 відвідувачів, але за наступні п'ять років ця кількість зменшується більш ніж на 36 %.

Інша американська дослідниця – Л. Данн – зауважила, що зі значним зростанням архівних фондів збільшується термін їх обробки, систематизації та надання доступу при незмінному штаті архівних співробітників. Незважаючи на таку ситуацію, президентські приватні фонди не планують вкладатися у архівну справу президентських бібліотек, оскільки формально нею опікується федеральний уряд, а вони забезпечують та контролюють музейно-виставковий складник діяльності, яка дає змогу висвітлювати важливі моменти історії президентства у потрібному ракурсі і приховати незручні запитання до періоду правління окремих президентів США.

Одне з головних дискусійних питань – фінансування поточної діяльності президентських бібліотек і створення прозорої системи внесків на будівництво та обслуговування президентських бібліотек, що перебувають у підпорядкуванні NARA, з огляду на корупційні ризики. Наприклад, один із проєктів Закону 2019 р., поданий конгресменом І. Каммінгсом, передбачав забезпечення прозорості фінансування президентських бібліотек через обов'язкове розкриття інформації про всіх донорів, починаючи від внесків понад 200 дол., а також щоквартальну публікацію фінансових надходжень до фондів президентських бібліотек.

Дискусії з приводу функціонування президентських бібліотек у США вийшли на новий рівень після проголошення інформації про те, що Президентська бібліотека Б. Обама буде мати лише цифровий контент без збереження оригіналів архівних ресурсів. Б. Обама вирішив створити нову модель президентської бібліотеки. Але критики нової моделі застерігають, що без залучення професійних архівістів систематизація цифрового контенту може призвести до складнощів пошуку та досліджень.

Підрозділ 3.2 *«Інформаційні ресурси дослідницьких центрів та громадських інституцій у процесі забезпечення діяльності інституту президентства»* містить аналіз соціокомунікаційної діяльності громадських та державних установ, які спеціалізуються на аналітиці інформаційних потоків і стратегічному плануванні та прогнозуванні. Оскільки найбільша кількість таких організацій перебуває у США, підтверджена їх впливовість на прийняття політичних рішень, їх експертизу та створення національних і політичних наративів даними світових рейтингів та залученням провідних фахівців і політичних лідерів до їхньої діяльності, тому ми звернулися саме до їхнього досвіду як успішної практики соціальних комунікацій приватно-державного партнерства та формування ними основи стратегічних комунікацій у країні й впливу їх на політичний розвиток держави.

Установи США, які досліджують функціонування та розвиток інституту президентства, можна поділити на три групи: незалежні громадські організації (Фонд «Спадщина», Центр по дослідженню інституту президентства та Конгресу), університетські (Міллер-центр, Хауенштайн Центр президентських досліджень), державні організації (Дослідницька служба Конгресу (CRS)). Оскільки в США науково-дослідна діяльність переважно розвивається на базі університетів, то і формування інформаційних ресурсів, створення експертної та аналітико-прогностичної продукції стосовно функціонування інституту президентства відбувається, переважно, в університетах.

Четвертий розділ – **«Європейська традиція збереження спадщини президентства»** – складається з трьох підрозділів, які містять аналіз меморіальних документальних установ країн Європи за географічною ознакою.

У підрозділі 4.1 *«Меморіальні установи зі збереження спадщини президентства в Німеччині»* висвітлено особливості функціонування президентських меморіальних установ Німеччини, у якій, на відміну від США, де окремого меморіального комплексу удостоювався кожен президент, починаючи з Г. Гувера, створення музеїв глави держави відбувалося з метою відзначення лише окремих особистостей, які відіграли значну роль у розвитку німецької нації. Зокрема, у Німеччині під федеральною юрисдикцією функціонують п'ять музейних установ, з них – два музеї президентів, решта – музеї канцлерів країни. Заснуванням окремих музеїв уряд Німеччини відзначив таких президентів як Ф. Еберт, який став першим демократичним Президентом Веймарської Республіки і доклав зусиль до впровадження демократичних цінностей у німецьке суспільство, та перший Президент ФРН Т. Хейс – моральний авторитет західнонімецького суспільства та батько німецької конституції 1949 р.

Експонати цих музеїв крізь призму особистості лідера країни розкривають саме її політичну історію та розвиток відповідної політичної партії. На відміну від США, у музеях Німеччини мало уваги приділено особистій частині життя політиків, висвітлені лише моменти, які мали безпосередній вплив на політичну або державну діяльність. За висновком американського архівіста Д. Пауерса, це результат впливу німецької ментальності на політичне життя. Треба зазначити, що обидва німецькі лідери мають неоднозначні оцінки в німецькій історіографії, але вони заклали фундамент існування економічного та суспільно-політичного устрою країни. Тому і музейні експозиції виходять за рамки життя та діяльності політичних діячів.

Президентські музеї Німеччини не зберігають оригінали офіційних документів президентської канцелярії, які надходять до Федерального архіву Німеччини з 2001 р., а до цього існувала традиція: партійна документація, особисті записи, як канцлера, так і президента, надходили до партійних приватних архівів. Тому значна частина документів щодо діяльності президентів Веймарської республіки та ФРН розпорошені по сховищах Федерального архіву, партійних, міських та земельних архівах, а також закордонних.

У підрозділі 4.2 «Досвід Франції щодо формування документальних ресурсів інституту президентства» узагальнено досвід Франції щодо створення меморіальних документальних установ. Попри значні конституційні повноваження та роль французького президента у розвитку власної держави, лише президенти П'ятої Республіки та Президент Р. Пуанкаре, як правитель однієї з країн-переможців у Першій світовій війні, були відзначені в історичній пам'яті меморіальними музеями – центрами документації та патріотичного виховання молоді, створення яких було розпочато у 80-х роках ХХ ст. Серед інших у 1986 р. був створений Музей Р. Пуанкаре та музей Септеннат, у якому, крім мистецьких виставок, представлена постійно діюча експозиція про життя та діяльність Президента Ф. Міттерана. У 2000 р. чинний Президент Ж. Ширак відкрив музей подарунків у м. Саран, у 2007 р. Президент В. Жискар д'Естен представив відвідувачам музейно-архівні експозиції у своєму родовому замку у м. Авіньйон, а 2008 р. офіційно відкрито найбільш інноваційний Музей-меморіал Шарля де Голля, який завдяки застосуванню новітніх технологій дає змогу показати історію Франції ХХ ст. крізь призму багатогранного життя її лідера: письменника, політика, лідера Руху Опору, з висвітленням при цьому й регіональної історії. Більшість президентських музеїв отримали статус національних, зокрема Музей Ж. Ширака, Музеї Ф. Міттерана у Шато-Шиньоні та Кламесі, Музей Р. Пуанкаре та ін. Частина меморіальних музеїв (Музей Ж. Помпиду у Монбудіф та Музей Ф. Міттерана у Жарнаці) залишились у відомстві місцевих муніципалітетів.

Що стосується документальної спадщини французьких президентів, то вона розподілена по окремих інституціях: документи зберігаються в державному архіві, а особисті речі та подарунки – у музейних меморіальних закладах, оскільки президент Франції може вільно розпоряджатися подарунками, які він отримав під час перебування на посаді президента. Проте Національний архів Франції, який зберігає основні офіційні документи державної влади, має неповну колекцію президентських документів, зокрема частина документальної спадщини президентів Третьої (1870–1940) та Четвертої (1946–1959) Республіки зберігаються в приватних або університетських архівах.

У підрозділі 4.3 «Президентські колекції як спеціалізовані фонди країн Південної, Північної та Центрально-Східної Європи» проаналізовано президентські меморіальні установи Австрії (Музей австрійського президента Карла Реннера), Італії (Історичний архів Президента Республіки, Фонд Алессандро Пертіні), Португалії (Музей президентства Республіки, музеї Б. Машаду та М. Суареша), Польщі (Інститут Лежа Валенсі), Фінляндії (музейні заклади президента-маршала Маннергейма та У. Кекконена), Чехії (Бібліотека Вацлава Гавела).

Серед італійських меморіальних установ виокремимо успішну практику цифрових проєктів Історичного архіву Президента Республіки, які представляють архівні документи та фотоматеріали, що стосуються діяльності усіх італійських президентів, їхні виступи та промови, матеріали міжнародних

візитів та прийомів іноземних делегацій; крім того, окремі документи розкривають історичні відомості про резиденцію президентів та італійських королів – Квіринальський палац, а також про очільників усіх допоміжних та дорадчих служб президента Італії.

Музей президентства Португальської Республіки створений з метою акумуляції всіх інформаційних ресурсів та популяризації ідеї президентства, ролі й місця цього інституту в політичному розвитку країни серед громадськості та молоді зокрема, а також для стимулювання наукових досліджень архівних та музейних документів і матеріалів з метою повної реконструкції португальської новітньої історії. Із самого початку хронологічні рамки Музею були визначені всією історією Португальської Республіки, незважаючи на її три цикли та періоди диктатур.

Крім Музею президентства Республіки як державного меморіального закладу інституту президентства, набули поширення окремі музеї для відзначення внеску президентів Б. Машаду, впливового політичного діяча початку становлення республіканської Португалії та засновника Соціалістичної партії М. Суареша.

У Польщі одним з найбільших збирачів документальної спадщини інституту президентства та її дослідження на користь демократичних змін у суспільстві є Інститут Леха Валенси, який після активного старту у 2009 р. та початку створення президентської бібліотеки Л. Валенси і цифрового архіву історії Польщі 1980–1995 рр. крізь призму діяльності польського президента з 2016 р. припинив діяльність Бібліотеки через фінансові труднощі та політичні дискусії щодо майбутнього проєкту і зосередився на висвітленні поточної діяльності Л. Валенси.

Організація меморіальних закладів зі збереження документальної спадщини президентської влади у Фінляндії завдячує авторитету та політичному впливу президента-маршала Маннергейма, прихильники якого хотіли відзначити його внесок у становлення незалежності та розвиток країни, а також ініціативі Президента У. Кекконена, який намагався зберегти для дослідників свою документальну спадщину, пов'язану зі складним періодом у фінській історії – взаємовідносинами з Радянським Союзом.

Для збереження документальної політичної та літературної спадщини Президента Гавела, її вивчення і популяризації була створена громадська організація «Бібліотека Вацлава Гавела», яка, в основному зосередилася на цифрових та мережевих проєктах.

П'ятий розділ – **«Мережа спеціалізованих бібліотечно-музейно-архівних установ в країнах Азії та Африки»** – складається з чотирьох підрозділів, у яких аналізується специфіка створення та досвід функціонування меморіальних президентських закладів у Азербайджані, Казахстані, країнах Африки та Південно-Східної Азії.

У підрозділі 5.1 *«Президентська бібліотека Азербайджанської Республіки»* розглянуто досвід діяльності та успішні цифрові проєкти з просування історичних наративів і патріотичного виховання в Президентській

бібліотеці Азербайджану. На відміну від президентських бібліотек американського типу ця бібліотека зосереджена на бібліотечній діяльності з інформаційно-бібліотечного обслуговування Адміністрації президента та інших зацікавлених користувачів з публічним доступом до своїх фондів. Президентська бібліотека збирає, формує, систематизує багато спеціалізованих тематичних документальних колекцій як із проблематики інституту президентства, так і з історії державності, культури та екології Азербайджану.

У підрозділі 5.2 *«Мережа інформаційних центрів з питань збереження спадщини Президента Республіки Казахстан»* висвітлено специфіку створення цілої мережі президентських меморіальних установ у Казахстані та процес їхньої трансформації під впливом політичного розвитку країни. Зокрема, відхід від культури Н. Назарбаєва поступово позначився й на функціонуванні мережі історико-культурних установ та меморіальних пам'яток, пов'язаних з першим президентом. Зазначимо, що на момент відставки Н. Назарбаєва з поста президента в Республіці Казахстан функціонували: Бібліотека Першого президента Республіки Казахстан – Лідера нації, до складу якої входив Музей Першого президента Республіки Казахстан, а також Фонд Першого президента і Архів президента в м. Алмати. Культурно-просвітницька діяльність цих історико-культурних закладів була спрямована не лише на розкриття власних документальних фондів або популяризацію особистості президента-засновника, а й на формування у молоді поваги до історії та державницьких інституцій. Особливістю початкового етапу діяльності цих меморіальних установ було те, що вони функціонували за чинного президента, на відміну від багатьох подібних інституцій в інших країнах. А отже, вони постійно розвивалися, розширювалися та модернізувались, та були інформаційно-просвітницькими центрами з залученням експертного та молодіжного середовища.

Проте на новому етапі розвитку Казахстану відбулося зменшення політичного впливу Н. Назарбаєва, що призвело до зменшення уваги громадськості та наукового середовища до його меморіальної документальної спадщини і переорієнтації головного меморіального закладу Бібліотеки першого президента на формування, збереження та дослідження всієї політичної історії незалежного Казахстану, враховуючи розвиток інституту президентства без акценту на вирішальну роль Н. Назарбаєва. У результаті було створено Президентський центр Республіки Казахстан. Але при цьому залишилися музейно-виставкова та науково-дослідна робота Музею Першого президента Республіки Казахстан, хоча й у меншому масштабі, ніж до 2022 р.

Підрозділ 5.3 *«Президентські музеї в країнах Африки як меморіальні пам'ятки здобутків лідерів країни»* містить характеристику президентських музеїв і бібліотек у країнах Африки, які хоча і створювалися за аналогією з президентськими бібліотеками США, проте більше відповідають туристичним об'єктам, ніж дослідницьким центрам президентської спадщини. Специфікою президентських меморіальних установ на Африканському континенті є те, що вони з'явилися лише у ХХІ ст., попри понад півстолітню історію незалежності від колоніальних імперій, становлення інституту президентства та розвитку

країн у напрямі демократичних цінностей, вони відзначають перших лідерів незалежних країн з демократичним розвитком.

Першою президентською бібліотекою на африканському континенті стала Президентська бібліотека Олусегуна Обасанджо в Нігерії, яка за допомогою архівних матеріалів, артефактів та інтерактивних технологій висвітлює кризу призму лідерства О. Обасанджо великий період історії Нігерії від військового режиму в 1970-х роках до демократичного президентства у 2000-х роках. Документальна спадщина О. Обасанджо розкриває не лише його політичні досягнення, а й відданість етичному управлінню, демократичним принципам і національній єдності.

Музей Х. Бургиби в Тунісі являє собою класичний музей меморіального типу, відкритий на батьківщині першого президента цієї країни. І хоча за задумом засновників планувалося створити дослідницький центр з акумуляцією інформаційних ресурсів, що висвітлюють початковий період становлення незалежного Тунісу, роки політичної нестабільності та економічної кризи не дали розвинути ідею розширення та модернізації Музею. Проте у 2013 р. нащадки першого президента створили Фонд Х. Бургиби з метою підтримки культурно-просвітницьких та науково-дослідних проєктів з вивчення спадщини президента та періоду його правління, а також підтримки ініціатив боротьби за демократичні права та цінності на Африканському континенті.

Одні з наймолодших установ серед країн Африки – це Президентська бібліотека, музей та виставкова зала в Кенії, початок їх створення припадає на 2018 р. За задумом, з перспективою розвинутися до рівня Національного архіву, Національної бібліотечної служби та Національного музею.

У підрозділі 5.4 «*Президентські бібліотеки в Індонезії*» висвітлюється мережа президентських документальних центрів та музеїв Індонезії, як найбільш представлених у інформаційному просторі та мережі «Інтернет» серед країн Південної та Південно-Східної Азії. Деякі індонезійські дослідники виділяють в Індонезії вісім президентських установ бібліотечно-музейного типу: Президентська бібліотека Бунг-Карно в Блітарі на Східній Яві, Бібліотека проповідника Бунг Хатта в Букітінгі на Західній Суматрі, Центр Сухарто в Джакарті, Бібліотека Хабібі в Джакарті, Центр Абдуррахмана Вахіда в Джакарті, Бібліотека Відясана Мегаваті Сукарнопутрі в Джакарті та Сусіло Бамбанг Юдхойоно в Сікеас на Західній Яві та Президентський музей Балай Кірти.

Перші дві бібліотеки входять до структури Національної бібліотеки Республіки Індонезія і попри їхні назви – президентські бібліотеки – Мохаммад Хатта був лише віцепрезидентом при президенті Сукарно, проте для відзначення його ролі у становленні незалежної Індонезії, уряд створив окрему документальну архівно-музейну колекцію, присвячену цьому діячу.

Чотири інші установи розташовані в столиці Індонезії Джакарті і є приватними чи громадськими організаціями, зокрема бібліотеки Хабібі, Відясана Мегаваті Сукарнопутрі, Сусіло Бамбанг Юдхойоно розміщені в

приватних резиденціях колишніх президентів і мають обмежений доступ для широкої громадськості та дослідників.

Шостий розділ – «Документальні ресурси інституту президентства в Україні» – складається з трьох підрозділів, у яких проаналізовано архівну джерельну базу інституту президентства в Україні та українську традицію створення, специфіку діяльності та перспективи розвитку спеціалізованої документальної колекції інституту президентства.

Підрозділ 6.1 «Документальні фонди і архівні колекції інституту президентства в Україні».

Україна не пішла шляхом створення окремої єдиної інституції для документів і матеріалів президентської влади, що, можливо, було пов'язано з тривалим протистоянням між гілками влади та постійним намаганням обмежити владу президента з боку законодавчого органу й опозиційних політичних сил. А отже, і документальні інформаційні ресурси, які висвітлюють діяльність інституту президентства в Україні, виявилися розпорощеними між різноманітними архівними, бібліотечними та музейними установами.

На початковому етапі всі офіційні документи, які продукує Адміністрація/Офіс Президента України, зберігаються в архівному відділі Адміністрації/Офісі Президента України, а по завершенні визначеного терміну зберігання передаються на збереження та наукове опрацювання до Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України (ЦДАВО України), оскільки належать до джерел його комплектування.

Значний масив документів щодо президентських виборчих змагань зібрано в центральних державних архівних установах. Так, у Центральному державному архіві громадських об'єднань та українці (ЦДАГОУ) цей масив складається з агітаційних матеріалів, передвиборчих програм кандидатів у Президенти України та матеріалів політичних партій і громадських об'єднань, які брали участь у перебігу або оцінці президентських виборів. Частина матеріалів про діяльність кандидатів у Президенти України, які висувалися від політичних партій, міститься у фондах відповідних політичних інституцій.

Документальні електронні архівні матеріали, зокрема вебсайти, формує Центральний державний аудіовізуальний та електронний архів, починаючи з 2010 р.

Для дослідження постатей президентів України неможливо оминати їхній життєвий та політичний шлях до посади Президента України, а отже, і архівні матеріали, що висвітлюють віхи їхнього життя, зберігаються у фондах регіональних державних архівів.

У підрозділі 6.2 «Історія створення, структура і функції ФПУ як президентської бібліотечно-музейної архівної колекції в НБУВ» розкривається історія створення, реалізації основних завдань із накопичення ресурсів та інформаційно-аналітичної діяльності Фонду Президентів України НБУВ.

Фонд Президентів України засновано як структурний підрозділ Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського згідно з Указом

Президента України від 5 квітня 1996 р. № 244 (244/96) «Про надання Центральній науковій бібліотеці імені В. І. Вернадського статусу національної». Тому й матеріали з проблематики інституту президентства формуються, зберігаються та досліджуються саме в НБУВ, яка є визнаним національним і міжнародним соціокультурним та інформаційним центром, що додатково підвищує іміджевий статус цього інституту.

Під час заснування президентської влади в Україні питання розподілу комплектування та зберігання документів, як конкретно президентів, так і президентської адміністрації, активно обговорювалося між архівістами і бібліотекознавцями. Але за встановленими нормативно-правовими засадами при становленні Національної архівного фонду України функція збереження офіційних архівних документів, продуктованих президентом та його адміністрацією, як і всієї державної документації, передавалася ЦДАВОУ. Серед завдань ФПУ, зафіксованих у його Положенні, затвердженому Президентом України, – формування та збереження документальних ресурсів (бібліотечних, архівних, музейних колекцій та документів, сформованих на базі аналізу інформаційного простору) інституту глави української держави наукового та історико-культурологічного спрямування, їх організація, вивчення та популяризація серед наукової та суспільної громадськості, створення зацікавленості до самої інституції президентської влади. Адже функціонування інституту президентства відображають різноманітні джерела, зокрема й подарунки, отримані главою держави упродовж виконання ним своїх обов'язків від різних дарувальників: від перших осіб інших держав до пересічних громадян. Ці подарунки становлять основу колекції ФПУ і, маючи власне ідейно-символічне значення та духовний зміст, створили унікальний культурний ресурс НБУВ.

ФПУ як науково-дослідний інститут став розвиватись у трьох основних напрямках: накопичення та систематизація традиційного документального фонду; аналітика ЗМІ та фахової періодики і формування електронних ресурсів; моніторинг діяльності інституту президентства в Україні, створення аналітико-прогностичної продукції та популяризація інформаційних ресурсів у громадському та експертному середовищі.

Документальний фонд ФПУ з початку 2000-х років формувався та розширювався за такими основними напрямками: музейний, бібліотечний, архівний та фонд електронних ресурсів. Розвиваючи всі напрями накопичення інформаційних ресурсів, ФПУ основну увагу приділив саме електронним ресурсам як найбільшим за обсягом та мінливістю існування. На початок 2024 р. у ФПУ сформовано сім електронних баз даних, які становлять консолідований інформаційний ресурс щодо інституту президентства в Україні та досвіду зарубіжних країн. Це повнотекстові бази даних, зокрема: депозитарій «Пряма мова президентів України» (6353 записи, тут і далі – станом на 1 вересня 2024 р.), «Україна у відгуках зарубіжної преси» (50354 записи), «Інститут президентства в зарубіжних ЗМІ» (10 898 записів); «Інститут президентства» (6315 записів): матеріали фахової періодики та монографічних

досліджень; «Інститут президентства України в пресі») (60 352 записи); бібліографічна база даних «Інститут президентства» (33 353 записи): бібліографічний опис книг, статей, дисертацій та авторефератів дисертацій за 1990–2023 рр. з тематики інституту президентства в Україні та зарубіжних країнах; електронна база даних мультимедійних ресурсів (2259 записів): аудіо-, відео-, фотодокументи, що відображають різні аспекти організації та діяльності президентської влади і дорадчих структур як за кордоном, так і в Україні (відеоматеріали президентських та парламентських виборчих кампаній, офіційних заходів за участю президентів різних країн та мультимедійні матеріали, що відображають український досвід функціонування інституту президентства).

Повертаючись до напрямів діяльності Фонду Президентів України, зазначимо, що, крім пошуку та обліку документальних матеріалів з тематики інституту президентства, важливим напрямом науково-дослідної роботи ФПУ стало наукове опрацювання документів на традиційних та електронних носіях з метою створення інформаційно-пошукових систем: прес-моніторинг соціально-політичних процесів в Україні на основі документального ресурсу НБУВ; формування баз даних виступів президентів України та оцінки їхньої діяльності; формування тематичних інформаційних систем контент-моніторингу соціально-політичних процесів в Україні тощо.

У підрозділі 6.3 «Фонд Президентів України: сучасний стан та перспективи» проаналізовано сучасний стан функціонування ФПУ, наведено методичні рекомендації для модернізації основних напрямів діяльності з врахуванням зарубіжного досвіду.

ФПУ активно накопичує інформаційно-документальні ресурси щодо інституту президентства в Україні, вдосконалює доступ та розширює джерела комплектування, прагне акумулювати всі можливі інформаційні ресурси про функціонування інституту президентства та діяльність президентів в Україні й країнах світу; розвиває інтегрований за складом ресурс, який включає бібліотечні, архівні та музейні джерела, інформаційно-аналітичну та науково-довідкову інформацію; організує широкий доступ до відкритих мережеских баз даних. ФПУ бере участь у щоденному моніторингу українських та зарубіжних ЗМІ для забезпечення владних інституцій і громадянського суспільства новітньою оперативною інформацією про актуальні події та експертні оцінки, прогнози розвитку сучасної політичної ситуації в Україні. Це сприяє розширенню знання про президентське правління, розвиває різні методи підтримки розвитку демократичного суспільства, а також популяризації знання про інститут президентства в Україні.

На основі кращих практик функціонування зарубіжних президентських меморіальних інституцій та розкриття ними власних документальних фондів у інформаційному середовищі шляхом залучення сучасних інформаційних технологій та успішних методик просвітницької і виставкової діяльності нами запропоновано модель створення Музею-бібліотеки інституту президентства України. Ця модель спирається на майже 30-річний досвід Фонду Президентів

України НБУВ і враховує перспективні можливості вдосконалення роботи ФПУ, які б вивели його діяльність на якісно новий рівень із залученням додаткових документальних фондів, збільшенням кола користувачів та поширенням просвітницької інформації про інститут президентства в Україні. Серед запропонованих рішень:

- розширення виставкової діяльності як одного з методів популяризації документального фонду ФПУ в напрямі висвітлення матеріалів про засади інституту президентства та про особистості самих президентів;

- збільшення джерел комплектування за рахунок особових документів і матеріалів президентів України та осіб, причетних до становлення й розвитку цієї інституції в напрямі створення та реалізації проєкту «Усна історія інституту президентства в Україні»;

- створення цифрових колекцій, що стосуються певного президента України;

- підготовка довідкових та бібліографічних видань про інститут президентства в Україні та світі;

- актуалізація наукових досліджень з проблематики інституту президентства шляхом організації регулярних тематичних науково-просвітницьких заходів.

Питання централізації документів в одній меморіальній установі, на наш погляд, і як показує світовий досвід, є дискусійним, оскільки це передбачає подолання низки значних перешкод, пов'язаних з наявністю приватної власності і фінансовими аспектами, що не сприяють такому рішенню. Досвід діяльності багатьох бібліотек і музеїв, які діють як частина національного бібліотечного, архівного та музейного фондів та працюють під кураторством різних міністерств і відомств, також показує наявність деяких міжвідомчих питань, які проте можна подолати шляхом співпраці та взаємної поваги.

ВИСНОВКИ

1. Аналіз наукових розвідок та й зокрема науково-популярних статей фахівців, причетних до розбудови мережі президентських бібліотек, музеїв, архівів та інших інституцій для збереження і популяризації документальної спадщини, засвідчує домінування уваги дослідників до системи президентських бібліотек у США як родоначальника традиції окремого формування спеціалізованих документальних колекцій інституту президентства. Загалом, наукові дослідження документальних меморіальних президентських колекцій та установ можна розділити на три комплекси: власне американська історіографія системи президентських бібліотек, ця група найбільша як за обсягом, так і за хронологічними межами; другий – це дослідження вивчення американського досвіду бібліотекознавців, архівістів, істориків та інших фахівців з різних країн світу для впровадження в практику власних інституцій; третій – це наукові розвідки та популяризаторські публікації про власну

практику функціонування президентських музеїв, архівів та бібліотек у різних країнах світу.

Праці багатьох дослідників, окрім вивчення історії та специфіки створення, зосереджені на впровадженні новітніх інформаційних технологій у практику президентських бібліотек для ефективнішого розкриття їх документальних фондів та підвищення зацікавленості населення до власної історії. З'ясовано, що на сторінках американської фахової періодики, а поза її межами особливо, при дослідженні президентських бібліотек та музеїв США, майже завжди мова йде про систему президентських бібліотек під керуванням NARA, і часто залишаються поза увагою інші приватні чи публічні президентські бібліотеки, які розкидані по різних штатах США.

Зважаючи на невеликий термін функціонування більшості меморіальних установ інституту президентства в країнах Європи, Азії та Африки, наукові дослідження, які висвітлювали їхні особливості, досвід чи проблемні питання, майже відсутні, за винятком невеликої кількості публікацій, які розкривають частину музейних фондів.

Українські дослідники, окрім вивчення американського досвіду правового забезпечення та діяльності президентських бібліотек, впровадження новітніх інформаційних технологій, намагалися розкрити власні документальні фонди української інституції Фонду Президентів України НБУВ, визначити роль останнього серед історико-культурних та бібліотечних фондів.

2. Джерельна база дослідження ґрунтувалася насамперед на електронних ресурсах для вивчення зарубіжного досвіду діяльності спеціалізованих установ із президентськими документальними колекціями, зокрема: вебсайти цих установ та приватних фондів, які забезпечують їх роботу; звіти діяльності, що доступні для широкого загалу; матеріали світових та місцевих ЗМІ, які розміщують матеріали, не лише про просвітницькі заходи, а й також інтерв'ю з очільниками президентських бібліотек та музеїв тощо. До джерельної бази віднесено архівні документи і матеріали українських архівів, а також складові документального фонду Фонду Президентів України НБУВ.

3. За результатами аналізу діяльності понад 90 президентських меморіальних установ у країнах світу зроблена класифікація президентських документальних колекцій за формами організації, видами діяльності та типологією накопичених ресурсів, що дало змогу представити картину мережі таких установ практично у всьому світі, виокремити особливості, досвід накопичення документальних ресурсів та реалізації культурно-просвітницьких проєктів.

4. Досліджуючи масив документальних ресурсів, продукований інститутом президентства, можна виділити групи документів і матеріалів, які висвітлюють багатогранну та різноманітну діяльність президента, його оточення та історичний період його правління і які всеохоплююче та системно підходять до представлення певного періоду президентської влади для майбутніх поколінь. Зокрема, нормативно-правові документи, що забезпечують функціонування інституту президентства; офіційні документи, продуковані президентом та його

адміністрацією у період його правління; політичні промови, виступи та інтерв'ю президентів і його оточення; аналітичні матеріали установ з президентської вертикалі; електронні ресурси вебсайтів президентської вертикалі та офіційних сторінок із соцмереж; авторські видання президентів та мемуари експрезидентів; матеріали друкованих та електронних ЗМІ; електронні бази даних, а також архівні документи і матеріали особового походження; тривимірні об'єкти з музейних фондів (особисті речі та предмети, пов'язані з діяльністю президента, подарунки та ін.).

Встановлено, що з розвитком інформаційних технологій та розширенням впливу світової мережі «Інтернет» процес комунікації верховної державної влади із суспільством виходить на більш вищий рівень у порівнянні з можливостями традиційних ЗМІ (преса, радіо, телебачення). Аналіз найбільш популярних комунікаційних шляхів серед глав держав засвідчує переваги соціальних мереж, зокрема «Твіттер», «Фейсбук», відеохостинг «Ютуб», як найбільш мобільних засобів донесення інформації від президентської влади про основи своєї політики, стратегічні плани на майбутнє, а також з можливістю аналізу суспільного настрою на певні політичні кроки. Але офіційні веб-портали та особисті вебсторінки залишаються головним інформаційно-комунікаційним каналом між вищою державною владою та суспільством.

Одним із важливих, проте суб'єктивним джерелом вивчення інституту президентства є авторські роботи самих президентів. Встановлено характерні особливості змісту їхніх книг, а також реакцію суспільства на їхню появу. Публікація книг перед президентськими виборами у всіх країнах є частиною політичних технологій, які не лише знайомлять виборця з новою особою, а й створюють позитивний образ кандидата у президенти в громадській думці. Написання книг чинними президентами свідчить про їхнє бажання донести до громадськості, всередині країни та за її межами, основні постулати їхньої державної політики.

5. На Американському континенті нараховується 32 президентські меморіальні документальні установи і спеціалізовані колекції, з яких на території США 28 інституцій і лише 14 із них підпорядковані федеральному уряду через Національне управління архівів і документації США. При цьому найбільша увага експертного та дослідницького середовища прикута саме до останніх 14 установ, що об'єднані в систему президентських бібліотек США, яка закріпилася на законодавчому рівні та отримала найбільш деталізовану нормативну базу формування й збереження президентських документів серед інших подібних установ в інших країнах світу.

Історично типова форма організації збереження та популяризації документальної спадщини, зокрема й тривимірної, інституту президентства в США відрізняється створенням окремого комплексу бібліотеки і музею зі збереженням архівних документів, як правило, на батьківщині президента або місцях, пов'язаних з його життєдіяльністю. Проте сучасні інформаційні технології та зростаючий масив паперових і електронних документів, які

продукуються під час президентської діяльності, внесли корективи в систему президентських бібліотек США зі створенням цифрової бібліотеки Б. Обама.

У дисертації проаналізовано розвиток проектів «усної історії» в президентських бібліотеках США, досвід яких доводить, що збір матеріалів «усної історії» можна проводити як відразу після події або закінчення правління президента, так і після тривалого часу. В останньому випадку респондент поводить більш щиро і не обтяжує зобов'язаннями державної служби. Крім того, з плином часу та з розвитком процесу обробки та вивчення архівних матеріалів у президентських бібліотеках, «усна історія» виступає доповнювальним фактором, заповнюючи всі відсутні елементи історичного процесу.

Висвітлення історичних та політичних дискусій щодо перспектив розвитку системи президентських бібліотек США, яке вийшло за рамки фахового спілкування на сторінках наукової та публічної періодики на рівень обговорення в парламенті країни, дає змогу не лише прослідкувати сучасні тенденції, а й почерпнути важливий історичний досвід функціонування окремих президентських документальних зібрань та їхніх альтернативних варіантів, які не були втілені в життя, визначити переваги тієї чи іншої форми. Американські дослідники відзначили важливі суспільні функції президентських бібліотек. Аргументом на користь президентських бібліотек вважають їх географічну децентралізацію, що забезпечує фізичну безпеку; досить швидкий доступ до президентських паперів, що надає широкі можливості дослідникам у вивченні новітньої політичної історії; зростання масиву президентських документів унеможливорює розміщення їх у приміщеннях Бібліотеки Конгресу чи Національного архіву. Останній довід свідчить і про зростання загрози для подальших перспектив президентської бібліотечної системи через уповільнення обробки архівних документів та домінування уваги приватних фондів-засновників президентських бібліотек до музейної та просвітницької діяльності.

У рамках вивчення американського досвіду формування та збереження документальних ресурсів президентської влади, досліджено соціокомунікаційний процес інформаційного забезпечення інституту президентства з боку громадських чи державних установ, які спеціалізуються на аналітиці інформаційних потоків і стратегічному плануванні та прогнозуванні. Інститут президентства як один з найважливіших державних та політичних органів при формуванні та реалізації стратегічних комунікацій потребує постійної інформаційно-аналітичної підтримки з боку подібних інституцій. Тому досвід США, де зосереджені найбільш впливові, за світовими рейтингами, інституції, показує, що в сучасному інформаційному суспільстві система інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади набуває все більшого значення. Так, ведеться науково-дослідна робота з дослідження процесів функціонування та розвитку інституту президентства, але не так багато організацій займаються цими питаннями окремо, а не в контексті суспільно-політичних та міжнародних подій. Типологія таких установ залежить від ролі громадянського суспільства в країні, сильних позицій президентської

влади та впливу приватного капіталу на політичних діячів. У США, де наукова робота зосереджена переважно в університетах, більшість спеціалізованих центрів з дослідження інституту президентства та проведення прогностично-аналітичної діяльності розташовані при освітніх закладах або ініційовані ними. Напрацьовуючи цінний досвід з вивчення президентської влади в кризових ситуаціях, при вирішенні складних суспільних та міжнародних проблем, аналітичні організації створюють велику джерельну базу, яку намагаються вводити в сучасний інформаційний простір, зокрема в електронне середовище шляхом насичення своїх інтернет-порталів науковою продукцією загального доступу.

6. Президентська бібліотека як комплекс архівних документів та матеріалів, бібліотечних і музейних фондів у поєднанні з дослідницькою інфраструктурою вивчення історії інституту президентства у певний проміжок часу набула широкої популярності не лише у США, а й стала взірцем для створення президентських бібліотек та музеїв в інших країнах світу з урахуванням місцевих особливостей.

З'ясовано, що специфіка інституту президентства на теренах європейського простору, який не набув, у більшості випадків, такої авторитетності та впливу як у США, вплинула на організацію збереження документальної спадщини інституту президентства, як окремого комплексу інформаційних джерел, а історична пам'ять про президентів зосередилася, в основному, у музейній площині.

Враховуючи політичну та історичну різноманітність, у європейському інформаційному просторі склалася традиція відзначення, насамперед, визначних політичних діячів, зокрема президентів. Так, у Німеччині були створені федеральні музеї, присвячені першому демократичному Президенту Веймарської Республіки Ф. Еберту та Першому президенту ФРН Т. Хейсу; в Австрії – Музей Карла Реннера, першого федерального канцлера Першої Австрійської Республіки, а потім Президента Другої Австрійської Республіки; в Італії – Архів-музей Алессандро Пертіні; у Португалії – музеї Б. Машаду, одного з активних учасників становлення демократичної країни, та М. Суарешу, першого цивільного президента після Другої світової війни тощо.

У цій тенденції виділяється французький досвід створення президентських музеїв. Так, крім відзначення внеску у розвиток країни та відбудову післявоєнного світу після Першої світової війни Президента Р. Пуанкаре, було організовано меморіальні музеї п'ятьом президентам П'ятої Французької республіки від Шарля де Голля до Ж. Ширака.

У дисертації з'ясовано, що, у переважній більшості, у європейській країні архівні документи та матеріали офіційної діяльності президентів зберігаються в національних архівах, а окремі документальні колекції президентської влади зосереджені на збереженні особистих документів і матеріалів, які доповнюють картину політичного життя та підкреслюють особисті риси президентів. Винятки становлять Історичний архів Президента Італійської Республіки, Музей президентства Португальської Республіки та Архів імені Урхо

Кекконена у Фінляндії, які зберігають як офіційні документи, так і матеріали особового походження.

7. Особливістю функціонування інституту президентства в країнах Азії та Африки є довгий період правління перших президентів незалежних держав. За цей період було накопичено чимало документів та матеріалів, а також враховуючи сформовану у суспільній свідомості думку про ототожнення перших президентів з незалежністю країни, було закладено запит на відзначення перших лідерів в історичних пам'ятках та окремих документальних інституціях. Проте попри авторитарність деяких політичних режимів азіатських та африканських країн, меморіалізація документальної спадщини президентів не набула широкого втілення через уподібнення всіх проєктів, розбудованих під час президентського правління з пам'ятками на честь політичного лідера.

Серед країн Центральної Азії та Кавказу вирізняється різноманітний досвід формування та популяризації документальних ресурсів президентської влади. У Президентській бібліотеці Азербайджанської Республіки домінують бібліотечні функції та завдання у створенні консолідованого інформаційного ресурсу з історії державності та інституту президентства зокрема. А досвід меморіальних установ Казахстану яскраво ілюструє вплив іміджу президента, його політичну та державницьку вагу на процес збереження, вивчення його документальної спадщини. При зміні політичної парадигми розвитку країни відбулася трансформація мережі меморіальних інституцій, присвячених Першому президенту Н. Назарбаєву, в єдину установу Президентський центр Республіки Казахстан із вивчення політичної історії країни через призму діяльності всіх президентів. В обох країнах президентські бібліотеки та музеї докладають багато зусиль не лише з накопичення та систематизації спадщини президентів, а й здійснюють соціокомунікаційну діяльність, спрямовану на формування масиву традиційних та електронних ресурсів з висвітлення визначних подій в історії країни, актуалізацію наукових досліджень із просування національних наративів, поширення історичних знань з інституту президентства, державотворення, азербайджанознавства, казахознавства, конституціоналізму через освітні та просвітницькі заходи серед молоді, а також обговорення сучасних суспільно-політичних проблем та їх вирішення з допомогою експертного середовища.

Президентські бібліотеки та музеї на Африканському континенті з'явилися лише у ХХІ ст., попри понад півстолітню історію незалежності від колоніальних імперій, становлення інституту президентства та розвитку країн у напрямі демократичних цінностей. Бібліотеки та музеї символічно відзначили роль президентів у розбудові країни, виділивши лідерів для збереження пам'яті про нього у наступних поколіннях. Найбільш подібною до американських президентських бібліотек є Президентська бібліотека Обасанджо в Нігерії, створена за ініціативи самого президента.

Серед країн Південної та Південно-Східної Азії досліджено досвід президентських меморіальних установ в Індонезії, як найбільш представленої у інформаційному просторі. І на прикладі Індонезії, необхідно відзначити

великий вплив на розвиток регіону, розбудови його інфраструктури, ідеї створення президентського музею чи бібліотеки як тяжіння до внутрішнього туризму, так і популяризації історії держави та її лідерів серед зовнішнього середовища.

8. Аналіз масиву архівних джерел з історії інституту президентства в Україні в українських загальнодержавних та регіональних архівних установах показує його різноманітність, досить великий потенціал як для дослідження, так і поповнення новими документальними фондами, оскільки з номенклатури справ державних архівів в Україні випадає цілий пласт документів і матеріалів особового походження, пов'язаних як з до та післяпрезидентським життєвим шляхом президентів, так і часто передвиборних перегонів.

Тому ґрунтовна розробка джерельної бази, актуалізація наукових досліджень і популяризація ресурсів інституту президентства може надати дослідникам важливу інформацію щодо ролі очільника держави в процесах державотворення на початку 90-х років ХХ ст., визначити основні пріоритетні напрями, джерельну значущість і неперервність. Адже джерельна база з проблематики інституту президентства в Україні недостатньо залучена до наукового обігу через розпорошеність між різними фондами та часто відсутність систематичного оновлення.

9. Однією з організаційних форм формування та збереження документальних фондів інституту президентства в Україні став Фонд Президентів України. І якщо основний задум засновників ФПУ був акумуляція всіх документальних джерел із проблематики інституту президентства, але, все ж, переважно архівних та книжкових видань, то на сьогодні найбільш популярний у відвідувачів є музейний фонд та електронні ресурси.

За 28 років свого функціонування ФПУ накопичив значні документи та електронні ресурси з проблематики інституту президентства, історії політичної думки, держави і права, історії конституціоналізму тощо. Вони сформовані за такими напрями: музейним, книжковим, архівним; створений також тематичний ресурс електронних баз даних з різних питань президентської влади, зокрема депозитарій прямої мови президентів України, бібліографія наукових та науково-популярних видань про інститут президентства в Україні та країнах світу, висвітлення іміджу України у світових ЗМІ тощо.

Особливістю ФПУ як історико-культурного фонду є те, що він займається не лише формуванням та систематизацією науково-інформаційних ресурсів із проблематики інституту президентства, а й дослідженням шляхів вирішення актуальних питань президентської влади і правління в Україні та країнах світу, а також інформаційним забезпеченням президентських структур.

10. На сьогодні ФПУ активно працює над можливостями розвитку й формуванням перспективної моделі, яка б дала змогу розширити джерела комплектування та акумулювати всі можливі інформаційні ресурси про функціонування інституту президентства та діяльність президентів в Україні й країнах світу; розвинути інтегрований за складом ресурс, який включає бібліотечні, архівні та музейні джерела, інформаційно-аналітичну та науково-

довідкову інформації; організувати широкий доступ до відкритих мережеских баз даних. Значний компонент фонду має включати документи особового характеру, які передавалися б самим президентом та його родиною, оточенням, широкою громадськістю, і які б розкривали їхній життєвий шлях та державне і наукове значення. Отже, така Президентська бібліотека-музей має взяти на себе роль інтегратора та популяризатора спадщини президентів, які працювали у вкрай непростих умовах і залишили небагато матеріалів для реальної та усебічної оцінки президентського правління. Це має сприяти розширенню знання про президентське правління та особистості президентів, розвивати різні методи підтримки розвитку демократичного суспільства, а також популяризації знання про інститут президентства в Україні загалом.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Публікації, які відображають основні результати дисертаційного дослідження:

Розділ у монографії

1. Удовик В. Досвід інституту президентства в глобальних науково-інформаційних ресурсах // Тенденції впливу глобального інформаційного середовища на соціокультурну сферу України / [О. С. Онищенко, В. М. Горювий, В. І. Попик та ін.] ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2013. – С. 78–93.
2. Удовик В. Інститут президентства України в міжнародній інформаційній діяльності // Національні інформаційні ресурси як інтегративний чинник вітчизняного соціокультурного середовища : [монографія] / [О. С. Онищенко, В. М. Горювий, В. І. Попик та ін.] ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2014. – С. 42–54.
3. Удовик В. Вплив інституту президентства на розвиток інформаційно-бібліотечної галузі: зарубіжний досвід // Бібліотеки у формуванні інформаційного ресурсу стратегічних комунікацій українського суспільства : [монографія] / [В. М. Горювий та ін.] ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2021. – С. 146–154.

Статті, опубліковані в наукових фахових виданнях України, у тому числі виданнях, що включені до міжнародних наукометричних баз

4. Удовик В. М. Інформаційно-аналітична діяльність Фонду Президентів України в умовах конституційної трансформації інституту президентства в Україні // Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. – Київ, 2007. – Вип. 18. – С. 210–215.
5. Удовик В. М. Науково-інформаційні ресурси про президентів та інститут президентства в країнах СНД // Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. – Київ, 2008. – Вип. 21. – С. 98–107.

6. Удовик В. М. Президентська політика сприяння розвитку бібліотечної справи в країнах світу // Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. – Київ, 2009. – Вип. 25. – С. 94–100.
7. Удовик В. М. Матеріали президентських виборчих кампаній в системі документної комунікації // Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. – Київ, 2011. – Вип. 32. – С. 30–35.
8. Удовик В. М. Інститут президентства в Україні: джерела дослідження // Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. – Київ, 2011. – Вип. 30. – С. 134–142.
9. Удовик В. Н. Мультимедійные ресурсы в электронной библиотеке Фонда Президентов Украины // Библиотеки национальных академий наук: проблемы функционирования, тенденции развития : науч.-практ. и теорет. сб. Вып. 9. / МААН, Совет директоров науч. б-к и информ. центров ; редкол.: А. С. Онищенко (пред.) и др. – Киев, 2011. – С. 161–168.
10. Удовик В. М. Представлення глави держави в сучасному інформаційному просторі: досвід провідних країн // Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. – Київ, 2012. – Вип. 33. – С. 30–35.
11. Удовик В. М. Публічні промови президентів як складова документальної спадщини політичної історії // Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. – Київ, 2013. – Вип. 36. – С. 30–37.
12. Удовик В. Н. Ресурси устной истории в президентских библиотеках США // Библиотеки национальных академий наук: проблемы функционирования, тенденции развития : науч.-практ. и теорет. сб. Вып. 11 / МААН, Совет директоров науч. б-к и информ. центров ; редкол.: А. С. Онищенко (пред.) и др. – Киев, 2013. – С. 162–169.
13. Удовик В. М. Європейська традиція збереження спадщини президентства // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – Київ, 2013. – № 1. – С. 26–31.
14. Удовик В. М. Документальна спадщина президентів держав у сучасному електронному інформаційному просторі: формування та склад // Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. – Київ, 2013. – Вип. 35. – С. 414–422.
15. Удовик В. М. Матеріали аналітичних організацій у інформаційному супроводі функціонування інституту президентства в країнах світу // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – Київ, 2014. – Вип. 1. – С. 81–87.
16. Удовик В. М. Мережеві інформаційні ресурси електронного урядування в Україні: проблеми та перспективи // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – Київ, 2014. – Вип. 4. – С. 96–102.
17. Удовик В. М. Президентські музеї в країнах світу: особливості створення та форми діяльності // Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. – Київ, 2015. – Вип. 41. – С. 166–179.

18. Удовик В. М. Президентські бібліотеки як спеціалізовані документальні фонди: історіографія питання // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – Київ, 2015. – Вип. 3. – С. 20–29.
19. Удовик В. М. Документальна спадщина португальських президентів: форми організації та забезпечення доступу // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – Київ, 2016. – Вип. 3. – С. 50–59.
20. Удовик В. М. Президентські бібліотеки США: історичні дискусії та тенденції розвитку // Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. – Київ, 2020. – Вип. 60. – С. 62–74. <https://doi.org/10.15407/np.60.062>
21. Удовик В. М. Просвітницька діяльність президентських бібліотек: міжнародний досвід // Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. – Київ, 2020. – Вип. 58. – С. 336–347. <https://doi.org/10.15407/np.58.336>
22. Удовик В. М. Документальні ресурси інституту президентства в Республіці Казахстан: форми збереження і забезпечення доступу // Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. – Київ, 2022. – Вип. 64. – С. 484–502. <https://doi.org/10.15407/np.64.484>
23. Удовик В. М. Архівні джерела з історії становлення інституту президентства в Україні: формування та актуальні питання дослідження / В. М. Удовик // Рукописна та книжкова спадщина України. – 2024. – № 1. – С. 154–166. <https://doi.org/10.15407/rksu.32.154> (видання індексується базою WoS).
24. Удовик В. М. Бібліотечно-музейно-архівна колекція Фонду Президентів України в Національній бібліотеці України імені В.І. Вернадського: історико-культурологічний аспект / В. М. Удовик, Л. О. Матвійчук // Рукописна та книжкова спадщина України. – 2024. – № 2. – С. 186–199. <https://doi.org/10.15407/rksu.33.186> (видання індексується базою WoS).
- Здобувачу належить характеристика документальних фондів Фонду Президентів України, розкрито специфіку їх популяризації.

Статті у зарубіжних наукових виданнях

25. Удовик В. Авторские работы президентов как часть национального наследия // «Китап патшалыгы» при Национальной академической библиотеке Республики Казахстан. – 2013. – № 3. – С. 18–24.
26. Удовик В. Информационная деятельность президентской библиотеки Азербайджанской Республики // Kitabxanasunasliq ve informasiya = Библиотековедение и информация : науч.-теорет. и практ. журн. – Баку, 2015. – № 1. – С. 67–73.
27. Udovyk V. The special collection “Fond of the Presidents of Ukraine” as the integrated informational resource research institute of presidency // Slavic & East European Information Resources. – 2016. – Vol. 17 (1-2) (видання індексується базою Scopus).

28. Удовик В. М. Науково-освітня робота президентських бібліотек // Наукова молодь в умовах розвитку соціокомунікаційної сфери : зб. матеріалів Четвертої міжнар. наук. конф. молодих учених (16 трав. 2013 р.) / Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2013. – 136 с. – С. 31–33.
29. Удовик В. М. Інтернет-представництво президента як складова системи електронного урядування // Міжнародний науковий конгрес «Інформаційне суспільство в Україні» : тези доп. – Київ : Український Дім, 2013. – С. 114–115.
30. Удовик В. М. Публічні промови президентів в системі документної комунікації // Адаптація завдань і функцій наукової бібліотеки до вимог розвитку цифрових інформаційних ресурсів : матеріали міжнар. наук. конф. (Київ, 8–10 жовт. 2013 р.). – Київ, 2013. С. 191–193.
31. Удовик В. М. Документальні ресурси інституту президентства у системі електронного урядування: зарубіжний досвід // III Міждисциплінарні гуманітарні читання : тези доп. Всеукр. наук.-практ. конф. 6–7 черв. 2014 р., м. Київ. – Київ, 2014. – С. 95–97.
32. Удовик В. Інститут президентства в інтернет-пространстве [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://inso.ge/inso2015/?project_category=internet-ru&lang=ru. – Загл. с экрана.
33. Удовик В. М. Роль президентських музеїв в реконструкції політичної історії країни // Всеукраїнська науково-практична конференція «Бібліотека XXI століття: перспективи та інновації» (Київ, КНУКІМ, 23 квіт. 2015 р.)
34. Удовик В. М. Президентські бібліотеки США: дискусії щодо розвитку [Електронний ресурс] // Науково-практична конференція-брейнстормингу «Роль бібліотеки у створенні когнітивного ресурсу суспільства знань: технології, освіта, наука» (27 квіт. 2016 р.). – Режим доступу: <http://lib-hduht.kh.ua/Info/Udovik.pdf>. – Назва з екрана.
35. Удовик В. М. Документальна спадщина інституту президентства в Україні: проблеми формування та збереження // Короленківські читання 2020. «Бібліотеки, архіви, музеї: історичний досвід та актуальні тенденції розвитку» : матеріали XXIII Всеукр. (з міжнар. участю) дистанційн. наук.-практ. конф., присвяч. 190-річчю від часу заснування ХДНБ ім. В. Г. Короленка, Харків, 22–23 жовт. 2020 р. / Харків. держ. наук. б-ка ім. В. Г. Короленка, Харків. держ. акад. культури, Харків. обл. від-ня (філія) ВГО Укр. бібл. асоц.; [редкол.: В. Д. Ракитянська (голова) та ін.]. – Харків, 2021. – 252 с.
36. Удовик В. М. Президентські документальні колекції у країнах світу: форми організації та проблеми доступу // Бібліотека. Наука. Комунікація. Від управління ресурсами – до управління знаннями : матеріали Міжнар. наук. конф. (5–7 жовт. 2021 р.) / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Асоц. б-к України, Рада дир. наук. б-к та інформ. центрів акад. наук – членів МААН ; відп. за вип. М. В. Іванова. – Київ, 2021. – С. 672–676.
37. Удовик В. М. Президентські документальні колекції як спеціалізовані фонди у країнах Південної та Центрально-Східної Європи // Короленківські

читання 2021 «Бібліотеки, архіви, музеї у структурі сучасного соціуму: стратегії цифрової модернізації : матеріали XXV Всеукр. дистан. наук.-практ. конф. (м. Харків, 21 жовт. 2021 р.). – Харків, 2021. – URL : <https://padlet.com/ndvkhdnb/2-1eyuspgbe8vrapob/wish/1823752235>

38. Удовик В. М. Електронні документальні проєкти збереження національної пам'яті на прикладі президентської бібліотеки Азербайджанської Республіки // Короленківські читання 2022 «Бібліотеки, архіви, музеї: впровадження змін в умовах невизначеності : матеріали XXV Всеукр. дистан. наук.-практ. конф. (м. Харків, 26–27 жовт. 2022 р.). – Харків, 2022. – Режим доступу:https://padlet.com/nmr_hdnb/korolenkivskichytannia2022/wish/2353774958 – Назва з екрана.

39. Удовик В. М. Документи і матеріали президента України Л. М. Кравчука у архівних фондах // Бібліотека. Наука. Комунікація. Актуальні питання збереження та інноваційного розвитку наукових бібліотек : матеріали Міжнар. наук. конф. (3–5 жовт. 2023 р.) / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Асоц. б-к України ; відп. ред. О. М. Василенко, відп. секр. М. В. Іванова. – Київ, 2023. – С. 1001–1004.

Публікації, які додатково відображають наукові результати дослідження

40. Удовик В. М., Галаган Л. М. Інститут президентства в Україні й зарубіжних країнах як об'єкт сучасних науково-теоретичних досліджень // Вісник Книжкової палати. – 2011. – № 6. – С. 47–48.

41. Удовик В. Національний діалог – шлях до демократії й мирного врегулювання політичних криз // Віче. – 2015. – № 23–24. – С. 46–47. <https://doi.org/10.15599/0104-4834/cogeime.v24n47p23-36>

42. Удовик В. Наукова та просвітницька діяльність президентських бібліотек (на прикладі Президентської бібліотеки Азербайджанської Республіки) // Азербайджан й Україна на перехрестях історії та культури : наук. зб. / Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка, Іст. ф-т ; [упоряд.: О. Р. Купчик, Л. В. Шпаковські]. – Ніжин : Вид-во Ніжин. держ. ун-ту ім. М. Гоголя, 2017. – С. 181–192.

АНОТАЦІЯ

Удовик В. М. Документальні ресурси меморіальних установ інституту президентства в сучасному інформаційному просторі: формування, склад та використання. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора наук із соціальних комунікацій за спеціальністю 27.00.03 – книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство. – Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. – Київ, 2024.

Дисертація присвячена питанням формування, організації збереження, надання публічного доступу та популяризації документальних ресурсів із проблематики інституту президентства в країнах світу. У роботі висвітлено історію, діяльність та перспективні напрями меморіальних президентських

установ (бібліотеки, музеї, архіви) в країнах Америки, Європи, Азії та Африки, а також висловлені методичні рекомендації для України.

Дисертація актуалізує дослідження інституту президентства як політичного феномену та суб'єкта найвищих владних повноважень у різноманітних історичних реаліях, на засадах бібліотекознавчого та документознавчого аналізу, що дає змогу вивчити історію становлення інституту президентства, сприйняття, означення та подолання викликів у складні кризові періоди, спираючись на кращі практики зарубіжного досвіду.

Документальна спадщини діяльності інституту президентства складається з багатьох архівних документів, бібліотечних фондів та музейних предметів, бібліографічних джерел, електронних ресурсів, які у сукупності дають можливість представити найбільш повну картину про розвиток інституту президентства, особистість президентів, суспільно-політичний період перебування на посаді, багатогранну діяльність, пов'язану з багатьма сферами життя держави, а також соціокультурний аспект президентської влади. Це дає багатий матеріал для формування та розвитку інтегрованих бібліотечних колекцій, вивчення різних аспектів соціальної комунікації, у тому числі з точки зору бібліотекознавства, книгознавства, бібліографознавства.

У роботі розкрито історіографічні аспекти зарубіжного бібліотекознавства, архівознавства та музеєзнавства щодо концепцій створення, формування фондів та документальних колекцій інституту президентства, тенденцій їхнього розвитку. Вперше було комплексно представлено джерельну базу дослідження проблематики інституту президентства, у тому числі документальні фонди меморіальних колекцій, бази даних, мережеві електронні ресурси, мультимедійні ресурси, а також розглянуто найважливіші аспекти документальних джерел президентських бібліотек та музеїв, що розкривають особистість президентів, у тому числі авторські праці та звернення президентів, їхні промови як основні інструменти спілкування із суспільством.

На основі багаторічних досліджень порівняльного аналізу різноманітних форм організації документальних колекцій президентської влади в різних куточках світу зроблена класифікація меморіальних президентських установ за типом та видовим складом документів, а також особливості формування та збереження спеціалізованих документальних колекцій президентської влади, з урахуванням впливу політичного устрою, історичних і політичних традицій та іміджу політичного лідера на наявність тієї чи іншої меморіальної інституції для збереження його документальної спадщини.

У роботі вивчено успішні практики застосування методів та технології поширення інформації про інститут президентства та документальної підтримки влади в різних країнах, а також засоби підвищення популяризації цієї інституції як вищого державного органу незалежно від постатей самих президентів. На основі зарубіжного досвіду визначено рекомендації для подальшої модернізації діяльності Фонду Президентів України Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, дослідження джерельних

комплексів, розширення напрямів з використанням новітніх технологій та видів популяризації колекційного фонду.

Ключові слова: інститут президентства, президентська бібліотека, музей, архів, джерела дослідження, меморіальні заклади, електронні ресурси, Україна, США, Європа, Азія, Африка.

SUMMARY

Udovyk V. M. Documentary resources of memorial institutions of the institute of presidency in modern information space: formation, content, and use. – Qualification research, manuscript.

Dissertation submitted for academic degree of Doctor in social communications, specialty 27.00.03 – Book studies, library studies, bibliography studies. – V. I. Vernadsky National library of Ukraine. – Kyiv, 2024.

The research is focused on issues of formation, preservation, provision of public access and promotion of documentary resources which concern problems of the institute of presidency in world countries. History, activities, and prospective directions of memorial presidential institutions (libraries, museums, archives) in American, European, Asian, and African countries are covered in the dissertation, and guidelines namely for Ukrainian realities are offered.

The research highlights particular importance of studies of the institute of presidency as a political phenomenon and as a subject of the highest power authority within various historical realities, based on library and documentary analysis, which, using the best world experience practices, allows to study the history of the institute of presidency, its rising, reception, definition, and how it has faced challenges during hard crisis times.

Documentary legacy of the institute of presidency consists of many archival documents, libraries and museums collections, bibliography sources, electronic resources, which in its combination give an opportunity to present the most complete view on the institute of presidency development, presidents' personalities, social and political context during their being in office, as well as sociocultural aspect of presidential power. It offers rich material to shape and develop integrated libraries collections, to study various aspects of social communication, in particular from the viewpoint of library, book, and bibliography studies.

The research places one of the emphasis on historiography aspects of foreign library studies, archival science, and museology regarding the conceptions of creating, collections and documentary sets of the institute of presidency formation, tendencies in their advancement. For the first time the source base for study the institute of presidency is presented comprehensively, namely, documentary parts of memorial collections, databases, Internet electronic resources, multimedia resources, and the most important aspects of documentary sources of presidential libraries and museums which reveal presidents' personalities, in particular presidents' own works, their speeches and addresses as the main forms of presidents' public communication.

Long-term comparative analysis of various forms of presidential documentary collections in different countries has made possible to elaborate classification of

memorial presidential institutions according to the type and kinds of documents, and to shed the light on special characteristics of formation and preservation of specialized documentary collections of presidential power, given the influence of political system, historical and political traditions, and certain political leader' image on the very fact of presence of a memorial institution called to preserve president' documentary legacy.

One of the research accents is on the successful practices in applying methods and techniques which allow to expand dissemination of information on the institute of presidency and authorities' documentary support, in various countries, as well as on the means to increase popularization of this institute as the highest state body regardless of the very presidents' personalities. Basing foreign experience, guidelines for further modernization of the Foundation of Presidents of Ukraine of V. I. Vernadsky National library of Ukraine, for resources complexes study, and maintaining new areas of work using modern technologies and ways to popularize the Foundation collections, are designed.

Keywords: the institute of presidency, presidential library, museum, archive, research sources, memorial institutions, electronic resources, Ukraine, USA, Europe, Asia, Africa.